

elődei a kapitalizmus virágkorában viszonylagosan magas életnívót értek már el. Viszont a magyar munkásnyak, akiktől ipari munkásaink születtek, agyonstrapált, mosogatásban és súrolásban elhervadt szolgálók ivadékai. A keveredés is zürzavaros, a minden irányból betóduló fajokkal, a zsidókkal is. Így érthető, hogy ennek a tömegnek még egyáltalán nincs eugenetikai érzéke, nincs faji ideáltípusa (egy műveletlen falusi lány jobban meg tudja mondani, hogy melyik a „takaros” és „szép” legény, mint a városi lányok, akiknél az elegancia” és a „modor” eltakarják a tényleges biológiai értéket), de remény sincs rá, hogy lehessen. A munkabér alacsony, a szociálpolitika kezdetleges, így a szegény ember vadon nő, mint az árokparton a dudva.

De még csak a finom arcú és finom mozgású intellektuel típus, a kiegyensúlyozott arisztokratikus uri réteg is hiányzik, illetve olyan jelentéktelen, hogy elvész a kényelmes kövér polgárok között. Nőik között is a két véglet, a nádszálvékony és a korpulens van többségben.

Tehát elsősorban az alföldi parasztság és egyes dunántúli és felvidéki népszigetek népe ma. a magyar faj legtisztább képviselője.

B I R Á L A T O K

MIKSZÁTHTÓL JILEMNICKYIG

Szlovenszkó magyarul: Mikszáth. Tót atyafiak, jó palócok. Hiába volt és van szlovenszkói magyar irodalom, az olvasó köztudat még ma is a pipafüst mellől mesélő palóc hangját hallja. A szlovenszkói valóságot a helyzetére még csak most eszmélő magyar író regényben teljességben nem is adhatja. A változott helyzet friss élményvolta elsősorban a szlovák írókat aktivizálta. Szlovenszkó, szlovák regényei azonban suta próbálkozással, irodalmi játékkal vetélték el helyzeti előnyüket. Inkább örökség voltak, mint kezdet, inkább utánérzések, mint felérzések. Cseh kollégáikat is inkább az exotikum vonzotta, a kirándulás. A szlovenszkói lényeket teljességében egyik sem tudta megragadni, sem a szlovák, sem a cseh, sem a magyar író. A lényeket, mely azt mondja: ez vagyok, csak ez lehetek. A lényeket: az etnográfiai és földrajzi különösséget, mely a ma világegyformaságához mégis haszon és tanulság lehet San Franciskótól Tokióig. A lényeket, amikor a szlovenszkói favágó, zsellér, bányász és munkanélküli élettükében az ir kőkötőmunkás, az olasz kafoné és a japán munkanélküli ismer magára. Ma a magyar regény, a szlovák regény, a német és cseh regény valósága: világvalóság. Ez a mérték. Minden, ami ezt kikerüli, negligálja: különvélemény, öncsalás, nemzetirodalmi autarkia. Nem a pilseni sör a fontos, nem a zsendicés bacsa, a paprika és a barackpálinka. Ezek a becsali csárdák beidegződött cégérei, dekórumok, melyek sohse lehetnek lényegvalóságok. Nemzetsajátságok, elfogadott vagy rákent internacionális ismertetőjegyek, könnyelműen elvetélt sémák, melyeknek a realitása minimális. A korfelelős író ezt a sémát nem fogadhatja el. Neki a nemzetsajátság mai realizmusát kell megkeresni. Ez az igazsága, ez a küldetése. Csak erre lehet igent bólintani, csak ebből lehet tanulni, okulni. A dekórum hamisít, de a dekórum realizmusa: igazság. Mi volt a legmagyarabb autarkia-mozgalom? A tulipánőrület. Egy injekció, egy illúzió: magyart a magyarnak. Tulipán: gazdasági, ipari és ideológiai autarkia. Szugerált nemzetsajátság. És az igazság? Az igazságot megkap-

jük, ha a nemzetsajátság, a dekorum ~~realizmusát megkeressük~~. És akkor rátalálunk a bécsi gyárra, ahol a magyar autarkia szimbólumjegyeit, a tulipánjelvényeket milliósámra gyártották. Magyarát a magyar-nak!

A cseh, szlovák, magyar életet nem a pilseni ~~sör, zsendicés~~ bacsza, paprika és tulipán jelentik. Ezek csak valóságjegyek, beidegződött sémák, amiknek a realizmusát kell megkeresni. A nemzetsajátság realizmusát megkeresni azonban nem jelent mást, mint szociális valóságot vetíteni. A ma irodalmi igazsága, mértéke és módszere: a szociális realizmus. A külön szlovenszkói valóságot a világvalóság mai egyforma atmoszférájába érthetően és haszonnal csak a szociális realizmus vetítheti. Karel Capek a világhírű cseh író most magyarul is megjelent regényében (*Hordubal* — E. Prager, Bratislava) a szlovenszkói valóságjegyekből felmarkolja a falujába, hazatért amerikást. Hordubal nyolc évig bányászta a szentet Amerikában. Hazatérve idegen világ fogadja: a dollárjaiból felépült új ház, új otthon, új gazdaság grimasza. Grimasz, mert asszonya idegen, másé, a béreslegényé, gyermeke riadt szemmel nézi, nem ismeri. A forró, tenyéren hazahozott szívet gyűlölet és idegenség, hazugság és némaság markolja és kinozza. Zavarja, fagyasztja, haláltáncra kurgatja. Némán és dađogva, józanul és részegen, felduzzadva és elernyedve, irgalomért könyörögve és pénzzel dideregve dülöng, makrancoskodik, hunyászkodik itt kapkodó lélegzettel egy emberélet. Hordubal, aki élmi, pihenni, szeretni jött haza és akit itthon csak hidegség, csak halál fogad. Amikor asszonya szeretőjével meggyítkoltatja: a halál már megváltás. Egy testben-lélekben roncsembert kellett az utból eltakarítani; emberi szenvedést, emberi fájdalmat, kimondhatatlant. Ezt a kimondhatatlan némaságot és mozdulatlanságot, ezt a hordubáli néma és mozdulatlan ~~ármokfutást~~, ezt az izzásból fagyásbahullást hallhatóvá, láthatóvá, érezhetővé Capek irásművészete fokozta. Capek az egyszerű újsághirből, a törvénytékai tárgyalások jegyzőkönyveiből újraéli a hordubáli valóságjegyet. Egy szürke mindennapi tragédia szívverését felfogni, hallhatóvá tenni: írómunka. Jó tett, de élvezet is. Valóság, de művészték. Tény, de hozzáképzelés. Tragédia, de fokozás. Capek Hordubálja az író szerepjátszása, beleélése. Felmarkolt valóságjegy, mely az író ~~álarcában~~ rég elhagyta a hordubáli kereteket. Itt a szivsimogatás transzba lendül, nem csoda, ha a szerepjátszás művészi játéka olvasót nyugtöz. De ez a Hordubál az egy-embersors felfokozott atmoszférájában ellebeg a valóság felett. Hordubál: nőstényáldozat. Ez dokumentálható valóság, de ez nem akkumulálható szlovenszkói valóságmarkolássá. Hordubal a nőstényáldozat lehet regényhős és tragikus: teljesség, lehet kompozíciós mag, de nem, lehet teljességet igénylő és ígérő szlovenszkói valóságghordozó. Capek irásművészetét csodáljuk, de ez a primér jellegzetessége ugyanakkor eltorlaszolja a valóságból valóságba vezető utját.

A szlovenszkói valóságjeljességet ebben a pillanatban Peter Jilemrdcky regényei jelentik. Az egyik német kiadásban fekszik előttünk (*Brachland* — Malik Verlag). Közvetlen Capek Hordubálja után olvasva az a különbség fogott meg, amit: egyszer Ilja Ehrenburg és Ludwig Renn egymásutáni olvasásakor éreztem. Idézem magam: „Renn könyvét nem szabad Ehrenburgéval egyszerre olvasni. Szürkesége, józansága, egyszerű tómondat-megállapításai az ehrenburgi játékos és mégis imponáló emberkavargás után tényleges szürkeséggé kopnak. De ez csak egy pillanat, ez csak látszat. Mintha egy virágzó parkból hirtelen átmenet nélkül az egyhangú fenyőerdőbe lépnénk. Egy-két óra múlva már csak a fenyőerdő monoton fenségét látjuk. Valahogy így vagyunk Renn új könyvével is (*Russlandfahrten*). Itt nincsenek színek, trükkök, grima-

szok és könnyek. Itt eltűnik a lira, a lehetőség, a kóstolgatás, a játék, a mindenbeszerelmesedés... Renn a koranyag lelkiismeretembere." (Korunk. 1932. 685.) Jilemnicky a szlovenszkói koranyag lelkiismeretembere. Regényében ő is kiterelvélyesíthetne egy amerikai tragédiát, különbet, többértűt, színben, cselekményben, konfliktusban gazdagabbat, mint Capek a Hordubálban. Jilemnicky Hordubálja nem nőstényáldozat, Mareket felesége sírja fogadja és a falusi kiskirályok ördönössége, mellyel vagyonából kiforgatták. Bosszút liheg és dolgozik, az ámokfutás mindenképpen indokolt, de Jilemnickynél Marek csak epizód és nem lényeg. Amikor a capeki szerepjátszás pontjára tér, Jilemnicky lestoppolja fantáziáját, szeme, szlovák szeme nyitva marad és átnéz Mareken, hogy a Marekek és a többiek, a máskép megcsalatottak, de egyformán kiszípolozottak többet lássanak, tudjanak és érezzenek egyéni tragédiájuknál. „Ami ma veled történt, Marek, holnap mással esik meg. Amít te csinálsz, az csak személyi bosszú, de a baj csak tovább él és megmarad.”

Az általános, a mindenre vonatkozó baj gyökerét és orvosságát szlovenszkói viszonylatban megkeresni: ez Jilemnicky célkitűzése. Itt a valóságjegyek kiélvezhető, kikóstolható külön élete megszűnik. A részek, a jellegzetességek életet, tükrözést csak az egészhez való vonatkozásban nyerhetnek. A szlovenszkói szlovák valóságjeltség kiindulópontja csak a falu lehet. Ez a falu: szegénység, kiszolgáltatottság, függvényélet. Napról-napra, évről évre ismétlődő, sulykoló, mindent leteperő és felőrlő egyformaság. A szlovenszkói falu a világkriszibe ágyazva: fokozott baj. A kivándorlás megszűnt, a drótostót egyre jobban kipusztuló mult-rekvizitum, a gyár a felszippantott falufelesleget visszaokádja. Tompult fásultság nyugoz, melyből csak az állati kétségbeesés hangjai és gesztusai törnek elő, amikor a végrehajtó és a csendőrök megjelennek. Az általános, a mindenre vonatkozó baj tudata nehezen fészkelődik az agyakba. A falusi és városi nyomor nem tud eggyé erősödni. A város ellenség marad, mert a várost a falunak csak a bíróság, csak az adóhivatal, csak az ügyvédek és bankok jelentik. A falu szegénye sem bizza magát a városi proletárra. „Proletár: maga a szó is ellenséges csengésű... anyyira csak a maguk nyomorát ismerik és élik, hogy ez lehetetlenné teszi, hogy az idegen, a más nyomort is megértsék.” Jilemnicky regénye a szlovenszkói szlovák falu mindennapja és háború utáni története. Teljesség, mely a pálinkás kétségbeeséstől az éhségmars kollektivitásáig terjed. Száz és száz valóságjegy áll itt össze teljességgé, de külön-külön megállni, nézni, játszani nem lehet eggyel sem. Aki mégis megteszi, az majd hiszi és hirdeti, hogy az általa megvizsgált valóságjegyen találta meg minden baj okát. Mint Gavlas ügyvéd, aki szereti fajtáját és aki rosszkutató útjában a pálinkás üvegre dőbben. Lehet-e szebb és hasznosabb cél, mint ezt kiűtni a falu kezéből?! Jilemnicky valóságnézése mást mutat: Gavlas felismerése naiv helybentopogás, a lényegét a pálinkás-üvegen túl kell megkeresni, a pálinkásüvegen túl, mely csak következmény. A baj gyökere mélyebben és messzebb van elrejtve, kihámozására nem elég egy adag naiv fellángolás. Csak akinek csontja gyökeréig vágódik a hurkoló kötél, tudja megkeresni és megtalálni. A baj okát itt a regényben nem filantrop ügyvédek és szerkesztők találják meg, de a fiatal Pável és társai, akiket magába nyelt a witkowitzi szén- és vasmű, hogy a munkanélküliség napjaiban visszakurgassa őket a hó alatti változatlanóságát élő szlovák faluba. Ezek a fiatalok a gépek mellett, a tárnákban, a munkásotthonokban és összejöveteleken, ujságokból, előadásokból, könyvekből eszmélnék rá a maguk életére, hogy aztán hazatérve primitíven és hősiiesen, gátlásokkal küzdöve és gixereket csinálva, csetelve-botolva, de magukkal ragadva a falut, beleszabadítsák a változás

változtató folyamatába. Pável atyja még felakasztja magát, amikor a végrehajtó elhajtja utolsó marháját, Pávelt azonban nem sujtja földre többé semmi.

Jilemnicky a szlovenszkói falu mai valóságát bontja elénk. Teljes megragadás ez, de első megragadás, amikor az üde frissesség és az ábrázoló plaszticitás még kiirthatatlanul változik a provincializmus **sutasá-**gaival. De még így is nagy tett, nagy esemény ez a regény, mely a Malik márkájával megérdemelten érte el a világrangot. De ezt az értéket magyaroknak elárulni nem szabad. A szlovenszkói magyar író, aki nem akar tudni itteni küldetéséről, aki nem akar és nem tud a korianyag magyar lelkiismereti emberévé kristályosodni, fanyalogva fordul el Jilemnicky alakjától és *Farkas István*, ez a minden lében dilettáns akarnok — a budapesti *Válasz* januári számában — a magyar közönséget a háború utáni szlovák irodalomról „tájékoztatva” tudatosan hallgatja el Jilemnicky nevét és tettét. A Kukucin-nál megrekedt Farkas István és az a magyar közönség, melynek Szlovenszkó még ma is: Mikszáth, tót atyafiak és jó palócok — egymásra találtak. A szociális realizmus szlovák reprezentánsának — Jilemnickynek — ebben a társaságban nem is lehet semmi keresnivalója.

Fábry, Zoltán

MAGYAR KÖNYV A NÉMET NEMZETISZOCIALIZMUSRÓL. Horner Miklós tanulmányt írt a német nemzeti szocializmus útrjáról.¹ Ez a közel ötven oldalas munka nem az eredeti megállapítások könyve, bár az ésszerű szempontok nem hiányoznak belőle és a dolgok dialektikus összefüggései sem maradnak benne megvilágítatlanul. A téma természetében rejlik, hogy inkább helyzetismertetés, mint elmélkedés és okosan teszi az író, hogy nagyobb súlyt helyez a tényekre, mint a feltevésekre, akkor, amidőn a tények helyes csoportosítása, ha nem is eredetien ható, de történelmileg elfogadható érveket nyújt arra a kérdésre, hogy minden miért történt úgy, ahogyan történt.

Horner megjelöli a forrásait, számos helyről bányásza össze tanulmánya anyagát. Könyvének nem utolsó érdeme éppen az, hogy bár rengeteg adatot használ fel, olvasmányosságát ezzel nem terheli és ép' ezért a német kérdés megvilágítását a széles olvasóközönség számára feltétlenül közelebb viszi.

A munka gerince az a gondolatmenet, amely felfedi azokat az okokat, amelyeknek egyenes következménye a náciizmus győzelme volt. Első és alapvető ok a szerző szerint Németország gazdasági strukturájában rejlett. Az európai kapitalizmus általános piacválsága, amely Németországot lakossága összetételénél fogva erősebben érintette, mint a többi ipari államot. A szociáldemokrácia szerepe, melynek léte összeforrt a nagytőke és a szakszervezetek békés együttműködésének gondolatával és a gazdasági válság következtében politikai hanyatlásnak indult. A párt munkanélküli tömegei és az elszegényedéstől féltő kispolgárság együtt elpártoltak a szociáldemokráciától és a nemzeti szocialista mozgalomhoz csatlakoztak. Továbbá a weimari Németország „legsúlyosabb vétke”, amely abban jelentkezett, hogy nem valósította meg Németország egységesítését, mivel ép' ez a körülmény nagyban segítette a nemzeti szocialisták szervezkedési lehetőségeit azzal, hogy kikerültek a porosz ellenőrzés hatóköréből.

Horner nem bánik éppen keztyűs kézzel a felelős szociáldemokráciával, Noske, és a pártbürokrácia szégyenletes szerepét leplezetlenül elismétli a történelmi hűségnek megfelelően. Elmondja azt is, hogy a szd. szakszer-

¹ Horner Miklós; *A német nemzetiszocializmus útja*. Studió kiadás. Budapest 1936.